

Salgó Nóra:

A bírói függetlenség összehasonlító megközelítésben

Ma már alapvető követelményként jelenik meg a hatalmi ágak elválasztásának deklarálása valamennyi demokratikus berendezkedésű ország alkotmányában. A törvényhozói, bírói és végrehajtó hatalom elválasztása hosszú fejlődés eredményeként valósult meg és magával hozta azt a demokratikus alapelvet, amelyet ma bírói függetlenségnek nevezünk. Természetesen ezen alapelv más és más formában, illetve időben jelenik meg az egyes államokban és a nemzetközi egyezmények által diktált sztenderdek kereti között megvalósuló bírói függetlenség lényeges eltérésekkel működik az egyes jogrendszerekben.¹ Az alábbiakban az összehasonlítás jegyében a bírói függetlenség kialakulásának és megvalósulásának a körbejárására invitálok az olvasót elsősorban az Amerikai Egyesült Államok és a kontinentális Európa országait érintve.

Elsőként érdemes a bírói függetlenség fogalmát megvizsgálni. Mit is értünk pontosan ez alatt? Két irányból szokás közelíteni: beszélhetünk róla egyrészt szűkebb értelemben, amikor is a bírói ítélet függetlenségét értjük alatta, a bírót kizárólag a jogszabályoknak és saját lelkiismeretének van alárendelve az ügy elbírálásakor.² Ezen belül különbséget tehetünk a bírót szakmai és személyi függetlensége között. Az előbbi magába foglalja, hogy a bírót számára nem adható semmilyen utasítás az ügy elbírálása tekintetében, ügyet beleegyezése nélkül tőle elvonni nem lehet. A személyi függetlenség pedig kiegészítve az utasításadás tilalmát azt hivatott szolgálni, hogy a bírót ítélete miatt állásából ne lehessen felmenteni, eltávolítani, illetve áthelyezni.³ Mindezek tényleges megvalósulását egy sor garancia biztosítja, melyek közül érdemes kiemelni az elmozdíthatatlanság és áthelyezés tilalmát, az összeférhetetlenségi szabályokat, a felelősségi szabályokat, a mentelmi jogot, a bírót javadalmazásának szabályozását és az ügyszignálás automatizmust.⁴ Ezen garanciarendszer részletes ismertetésére az egyes államokban megvalósuló bírói függetlenség bemutatásakor térnek ki. Meg kell azonban jegyezni, hogy bár ezek a garanciák a függetlenség nélkülözhetetlen feltételei, mégsem adnak teljes képet a bírói függetlenség tényleges érvényesüléséről az egyes államokban.⁵ Tágabb értelemben magáról a bírósági szervezetrendszer függetlenségét szokás érteni ezalatt, továbbá azt, hogy hol helyezkedik el a hatalommegosztás rendszerében és milyen viszony fűzi a többi hatalmi ághoz.⁶ A bírói függetlenség mint a jogállamiság és emberi jogok alapja biztosítja a tisztességes eljárásról való jog érvényesülését, illetve a *checks and balances* elve alapján a törvényhozó és végrehajtó hatalom féke és ellensúlya.⁷ Ha a hatalmi ágak elválasztására gondolunk, *Charles Montesquieu* neve az első, amely eszünkbe jut. *John Locke* elmélete, amely a társadalmi szerződést alapul véve törvényhozó, végrehajtó és föderatív hatalmat különböztetett meg gyakorlatilag a parlamenti szuverenitás eszméjét fogalmazta meg, ahol a törvényhozó hatalmat a király és a parlament együtt gyakorolja. Ezen túllépve Montesquieu szintén három hatalmi ágat különített el azzal az eltéréssel, hogy a zsarnokság

¹ BADÓ ATTILA: *Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás*. Iurisperitus Bt., Szeged, 2013. 14. p.

² NAGY ERNŐ: *Magyarország közzjoga (Államjog)*. Hatodik kiadás. Atheneum Kiadó, Budapest, 1907. 405. p.

³ LICHTENSTEIN JÓZSEF: *A bírói függetlenség*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS – CSINK LÓRÁNT (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba (Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei)*. HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 364-365. p.

⁴ LICHTENSTEIN 2016, 366. p.

⁵ FLECK ZOLTÁN: *A bírói függetlenség állapota*, *Fundamentum*, 2002. 1. szám

⁶ FÜRÉSZ KLÁRA: *A bíróság*, in: KUKORELLI ISTVÁN (szerk.): *Alkotmánytan*, Osiris Kiadó Kft., Budapest. 2007

⁷ A Nemzetközi Ügyvédi Kamarai Egyesület Emberi Jogi Intézetének (IBAHRI) jelentése

megakadályozása érdekében megfogalmazza, hogy a törvényhozó, végrehajtó és bírói hatalom elválasztására van szükség. A Törvények szelleme című munkájában továbbá kifejti, hogy a hatalmi ágak függetlenek, de egymást ellenőrizik, kontrollálják. Az ancien régime borús tapasztalataira építve Montesquieu papírra veti, hogy a hatalmi ágak elválasztásának, azaz a zsarnokság megakadályozásának érdekében a pulpituson ülő bírónak távol kell magát tartania a politikától.⁸ Kérdés tehát, hogy a bírói függetlenség szűkebb értelmében és maga a bírósági szervezetrendszer mint önálló, független hatalmi ág miként jelenik meg az egyes jogrendszerekben. Az ENSZ Polgári és Politikajogok Nemzetközi Egyezségokmánya valamint az Európai Emberi Jogi Egyezmény mondja ki a független és pártatlan bírósághoz való jogot, azonban e dokumentumok a bírói függetlenség alapköveinek (a bíró nem utasítható, nem beszámoltatható, többi hatalmi ágtól való elszigeteltség stb.) lerakásán túl nem határozza meg, hogy a követelmények megvalósítása miként történjen, azt meghagyja a nemzeti törvényhozások számára. Itt meg kell említeni Manfred Nowak nevét, az egyezségokmány egyik kommentárjának íróját, aki a függetlenség kivánalmának elsősorban a hosszabb időre való kinevezést valamint az utasításadás tilalmát jelöli meg.⁹ Dolgozatomat - eleget téve a fent megjelölt címnek - az egyes országokban megjelenő bírói függetlenség elemzésével folytatom.

Egyesült Királyság

Abból az elgondolásból, hogy John Locke, a hatalommegosztás első letéteményese a korabeli angol viszonyok alapján vetette papírra elméletét¹⁰, majd pedig az angol viszonyok ösztönözték arra Montesquieu-t, hogy maga is megalkossa az Európában örökre gyökeret verő elképzelését¹¹ úgy gondoltam elegendő indok ahhoz, hogy bemutatásomat a szigetországgal kezdjem. A *common law* bölcsőjeként is ismert Egyesült Királyság alkotmánya komolyabb forradalmak és válságoktól mentes történelmének köszönhetően organikusan fejlődött.¹² Ez lehetővé tette a szigetország számára, hogy a jogintézményei és a jogalkotás törés nélkül lépjenek rá a haladás útjára.¹³ A történeti fejlődés fontosságát hangsúlyozva fontosnak tartom az angol alkotmánytörténet jelentős mozzanatait kiemelni a bírói függetlenség vonatkozásában. Kontinentális Európa országaihoz hasonlóan a középkor időszakában Angliában is a király kezében összpontosult a három hatalmi ág, önálló bírósági szervezetrendszerrel, szakmailag és személyileg független bírőról nem beszélhetünk, a király hatáskörében állt a bírakat kinevezni és eltávolítani hivatalukból. A király mint legfőbb bíró úgynevezett *writ*-eken (bíráskodással összefüggő királyi parancs) keresztül vett részt az igazságszolgáltatásban a bírói hatalmat a király nevében gyakorló királyi bírák által. Az ítélet is a király nevében született. *I. Erzsébet* uralkodása idején felmerülő Cavendish-eset azonban megmutatja, hogy a függetlennek nem mondható bírói hatalom mégsem hódolt be minden esetben az államfőnek.¹⁴ A bírói függetlenséghez vezető út egyik fontos állomása volt az angol alkotmánytörténetben, amikor *Sir John Walter* ellenállt *I. Károlynak*, aki el kívánta távolítani őt bírói hivatalából egy számára nem tetsző ítélet okán. *Sir John* azonban olyan

⁸ FLECK 2002,

⁹ BÁRD KÁROLY: *Bírói függetlenség az Európai Unió társult országaiban. Hol állunk mi magyarok?*, Fundamentum, 2002. 1. szám

¹⁰ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ: *Alaptanok*, in: TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – SCHANDA BALÁZS – CSINK LÓRÁNT (szerk.): *Bevezetés az alkotmányjogba (Az Alaptörvény és Magyarország alkotmányos intézményei)*, HVG-ORAC Lap- és könyvkiadó Kft., Budapest, 2016. 81. p.

¹¹ MONTESQUIEU, C. S. *A törvények szelleme*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1962.

¹² TRÓCSÁNYI 2016, 39. p.

¹³ BADÓ ATTILA: *Az angol jog vázlat*, in: BADÓ ATTILA et al (szerk.): *A jogrendszerek világa*, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012. 21. p.

¹⁴ RUSZOLY JÓZSEF: *Európa alkotmánytörténete*. PÜSKI, Budapest, 2005. 239. p.

törvényes eljárást követelt, amely megállapítja, hogy ítélethozatala nem volt megfelelő és csak ebben az esetben hajol meg az eltávolítás előtt.¹⁵ 1701-ben következett be a fordulópont, amikor az *Act of Settlement* kimondta a bírák élethosszig tartó kinevezését (jó magaviselet esetén) azzal, hogy a Parlament két házának kérésére a király elmozdíthatta őket hivatalukból. A törvény fizetésükről is rendelkezik.¹⁶ Az *Act of Settlement* tehát lefektette Angliában a bírák személyi és szakmai függetlenségének alapjait. A hatalmi fúzió elvének mintaaországaként is emlegetett Egyesült Királyságban a végrehajtó és törvényhozó hatalom szervezeti összekapcsolódása mellett 2005-ig a harmadik, ítélkező hatalmi ág sem mondhatta magát teljesen függetlennek. A Lord Kancellár egy személyben testesítette meg a Lordok Házának elnöki tisztségét, az igazságszolgáltatás fejét, illetve nem elhanyagolandó a kormányban betöltött posztja sem.¹⁷ Az igazságszolgáltató hatalom szervezeti szétválasztását célzó törvényjavaslatot a parlament 2005-ben fogadta el (Constitutional Reform Act) és ezzel megszüntette a Lordok Házához tartozó, legfelsőbb szinten eljáró bírói fórumot. Az Alkotmányos Reformtörvény létrehozott egy 12 tagú bírói testületből álló Legfelsőbb Bíróságot, amely a skóciai büntetőügyek fellebbviteli eljárásait kivéve működik mint legfelsőbb szintű bírói fórum.¹⁸ (Az Egyesült Királyság akkori miniszterelnöke, tekintettel az angol alkotmányfejlődést alapjaiban meghatározó tradíciókra és szokásokra nem törölte el a Lord Kancellár ősi tisztségét, csupán módosította a hatáskörét.¹⁹) Napjaink Egyesült Királyságában alapvető alkotmányos követelményként jelenik meg a pártatlanság és a tisztességes eljárás kívánalma, hogy a bíró az elé kerülő ügy elbírálását kizárólag a bíróságon a felek által felhozott bizonyítékokra alapozza, a jognak alárendelve (értve ezalatt a precedensjogot és a törvény-jogot). Ez magában foglalja az ítélkezés kiszámíthatóságát, azaz hogy a bíró kizárólag a jog parancsa és saját lelkiismerete alapján ítélkezik, nem enged semmilyen külső hatásnak befolyást gyakorolni.²⁰ Fontos a peres felektől, az államtól, a médiától, erős egyénektől vagy szervezetektől való függetlenség, a pártatlanság, továbbá alapvető követelmény, hogy a bíró tevékenységének láthatónak is kell lennie az állampolgárok számára. Meg kell azonban jegyezni, hogy az angol precedensjogi rendszerben a személyi függetlenség nem valósul meg teljes mértékben, hiszen adott bírói fórumon ítélkező bíró köteles figyelembe venni az azonos vagy magasabb szintű bírói fórum akár több száz évre visszanyúló ítéletét is a *stare decisis* elve alapján. A bíró tehát, ha az elé kerülő ügy tényállása megegyezik egy már eldöntött ügy tényállásával, és ezt az ítéletet egy olyan bíróság hozta meg, amely döntése kötelező a bíró számára, akkor a saját belátását, erkölcsi értékítéletét félretéve köteles e korábbi döntés alapján ítélkezni.²¹ A szigetországban a demokratikus eszméknek megfelelően kiterjedt garanciarendszer igyekszik biztosítani a bírói függetlenséget. A bírókat mentelmi jog illeti meg minden olyan tevékenységüket illetően, melyet bírói tisztségük teljesítése során végeznek, illetve minden olyan tárgyaláson elhangzott kijelentésükért, amelyet politikai pártokról vagy tanúkról tesznek. A bírók által letett ún. bírósági eskü (*judicial oath*) is tartalmazza a bírói függetlenség követelményét „...I will do right to all manner of people after the laws and usages of this realm, without fear or favour, affection or ill will.”²²

¹⁵ BADÓ ATTILA: *Az igazságszolgáltató hatalom függetlensége és a tisztességes eljárás*, Iurisperitus Bt., Szeged, 2013. 16. p.

¹⁶ RUSZOLY 2005, 239. p.

¹⁷ BADÓ 2013, 15. p.

¹⁸ TRÓCSÁNYI 2016, 39. p.

¹⁹ <https://www.politics.co.uk/reference/judicial-independence>

²⁰ BÁRD 2002,

²¹ BADÓ ATTILA: *Az angol jog vázlatja*, in: BADÓ ATTILA et al (szerk.): *A jogrendszerek világa*, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012.

²² <https://www.judiciary.gov.uk/about-the-judiciary/the-judiciary-the-government-and-the-constitution/jud-acc-ind/independence/>

Kanada

A bírói függetlenség alapelveinek első törvényi megjelenése tehát az 1701-es *Act of Settlement* volt, amelyet azonban nem alkalmaztak a brit gyarmatokon, így Kanadában sem, ahol az igazságszolgáltatás intézése továbbra is királyi előjog volt. Majdnem egy évszázaddal később, 1834-ben azonban Felső-Kanada elfogadott egy törvényt, amely kimondta, hogy a bírákat jó magaviseletükig nevezik ki, valamint hivatalukból kizárólag a parlament két házának együttes felterjesztésével lehet eltávolítani. Ezt hamarosan Alsó-Kanadára is kiterjesztették.²³ Az 1867-es *Constitution Act* máig tartalmazza ezt a kitétel. A törvény további pontban rögzíti, hogy a bírák javadalmazása, juttatása és nyugdíja fix és a parlament által biztosított.²⁴ 1867 után azonban egészen 1982-ig Kanadában nem változott a bírói függetlenség szabályozása. A fejlődés útján, Kanadában is kezdetben elsősorban a hatalmi ágak elválasztásáért folytatott küzdelemben nyilvánult meg a bírói függetlenség jelentősége, ma azonban már szorosan összekapcsolódik a bírósági eljárás tisztességessé tételéhez a felek számára. Alapvető elvárás Kanadában is a bíró pártatlansága. 1982-ben elfogadták a *Canadian Charter of Rights and Freedom*, amelynek 11 (d) pontja mondja ki, hogy mindenkinek joga van egy független és pártatlan bírósághoz. A *Valente* eset kapcsán megkérdőjeleződött az ítélező bíróság függetlensége, amely kiváltotta, hogy *Le Dain* bíró megfogalmazza a bírói függetlenség három rendkívül fontos elemét Kanadában. Elsőként említette, hogy a bírót nem lehet állásából eltávolítani a nyugdíjazási kor eléréséig vagy a meghatározott hivatali idő letelte előtt. Második elemként kell kiemelni annak a biztosítását, hogy a bíró javadalmazása és a későbbiekben nyugdíja a végrehajtó hatalom beavatkozásától mentes és törvényben rögzített. Végül harmadik elemként a bíró szakmai függetlenségét említi, amely szerint a bíró minden külső befolyástól mentesen, a jog parancsa és saját lelkiismerete alapján ítélezik.²⁵ Ez utóbbi harmadik elemet az 1985. évi bírákról szóló törvény hangsúlyozza, de rögzíti a végrehajtó és törvényhozó hatalom azon jogát, hogy „érdemtelenység” esetén a bírákat hivatali pozíciójukból elmozdítsa.²⁶

Amerikai Egyesült Államok

Kanadától délre, az angol kolóniákon létrejövő Amerikai Egyesült Államok az egyik legrégebbi és legstabilabb alkotmánnyal rendelkezik a mai napig, amelyből nem hiányozhat a bírói hatalom szabályozása sem. A honatyák a korabeli modern alkotmányfilozófiai irányzatokra alapozva, elsősorban *Montesquieu* és *Locke* munkáját felhasználva alkották meg 1787-ben az Amerikai Egyesült Államok máig hatályos alkotmányát, amely a hatalommegosztás szigorú elválasztására épül. Nem véletlenül, hiszen az angol telepeken kialakult hatalmi berendezkedés nem felelt meg az anyaországtól való gyökeres szakítást ösztönző alkotmányozók fejében. Az elválás azonban nem volt teljes, hiszen jogrendszerét tekintve a szövetségi ország megmaradt a common law talaján, eltekintve egyes államokban hatályba léptetett, elsősorban eljárásjogi kódexektől.²⁷ Az alkotmányozó honatyák elengedhetetlen tartottak egy független bírósági szervezetrendszer létrehozását, amely létfontosságú a törvényhozó hatalmi ág túlkapásainak a korlátozásában és az amerikai nép alapvető jogainak a megóvásában. *Alexander Hamilton* az alapító atyák között számon tartott amerikai államférfi szerint a bírók feladata nem csupán a jognak és törvényeknek alárendelten

²³ DODEK, ADAM – SOSSIN, LORNE: *Introduction: Judicial Independence in Context*, in: ADAM DODEK – LORNE SOSSIN (szerk.): *Judicial Independence in Context*. Irwin Law Inc., 2010.

²⁴ Constitution Act 1867

²⁵ DODEK – SOSSIN 2010,

²⁶ BÁRD 2002,

²⁷ BADÓ ATTILA – BÓKA JÁNOS: *Az Egyesült Államok Jogrendszere*, in: BADÓ ATTILA et al (szerk.): *A jogrendszerek világa, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012.*

ítélkezni, hanem fontos ellenőrző funkciót lát el a törvényhozó testület felett.²⁸ Az angol precedensrendszerrel eltérően az amerikai bírák nincsenek a saját szintjükön született korábbi ítéletekhez kötve, csupán ha azt kellően meggyőzőnek találják.²⁹ Ez tág teret biztosít a pulpitus mögött ülők számára, hogy saját belátásuk, meggyőződésük szerint értelmezzék és fejlesszék a jogot. Különösen igaz ez a Legfelsőbb Bíróságra, amely nem lévén kötött a precedensekhez, folyamatosan képes az alkotmány rendelkezéseit (újra)értelmezni. Ez a felfogás, amely az amerikai bírókra alkotmányos örként és a jog értelmezőjeként tekint messze szemben áll kontinentális Európa civiljogi nézőpontjától, ahol a rendes bírák sokkal gyengébb pozíciót foglalnak el az igazságszolgáltatáson belül.³⁰ A bírói függetlenség egyik legfontosabb forrása az alkotmány bírói hatalomról szóló harmadik cikkelye, amely kimondja: „Mind a legfelsőbb, mind az alsó bíróságok bírái hivatalukat addig gyakorolják, míg azt megfelelően látják el; szolgálataikért meghatározott időközökben tiszteletdíjban részesülnek, melyet hivatalviselésük tartama alatt nem lehet csökkenteni.”³¹ Az Amerikai Egyesült Államokban megvalósuló bírói függetlenséget több oldalról érdemes megközelíteni. Elsőként kell kiemelni a bírókkal szemben elvárt pártatlanság követelményét a bíróság előtt megjelenő felekkel való kapcsolatában, a bíró nem állhat a felek befolyása, irányítása alatt. Azonban bizonyos mértékű elfogultság a peres felek irányába, ideológia és kulturális egyezés nem teszi természetesen lehetővé, hogy a pártatlanság követelményének a bírák hiánytalanul megfeleljenek. Az Amerikai Egyesült Államokban függetlenség körében fontos kiemelni az egyéni autonómia elvárását, amely szerint a bíró az ügyet kizárólag saját belátása és lelkiismerete alapján hozza meg, sem tény-, sem jogkérdés eldöntésekor nem korlátozhatja őt a bírósági intézményrendszeren belül rá gyakorolt nyomás. A *common law* jogrendszerét követő USA-ban ez azonban szintén csak részlegesen tud megvalósulni, hiszen a bíró köteles döntése meghozatalakor figyelembe venni más bírói fórumon meghozott ítéletet a *stare decisis* elv nyomán. Ez különösen nagy nyomást helyez az alsóbb szintű bíróságok vállára, hiszen nem csupán a precedenseknek, de fellebbviteli felülvizsgálatnak és bürokratikus kontrollnak is alá vannak vetve.³²

Általános elvárásként fogalmazódik meg valamennyi demokratikus államban a bírói függetlenség vonatkozásában a politikai elszigeteltség. Ez alatt azt értjük, hogy a klasszikus hatalommegosztás elméletéhez kapcsolódóan a bírónak függetlennek kell lenni a végrehajtó és törvényhozó hatalomtól, mégis ez az Amerikai Egyesült Államokban csak töredékben valósul meg. *Pokol Béla* az Egyesült Államok bírói hatalmának kapcsán azt írja, hogy egy igen nagyfokúan átpolitizált bírói szféráról beszélhetünk, amelyek egymással szemben állva gyakorlatilag a társadalom politikai megosztását tükrözik vissza: „Egy független, átpolitizált és széles körű mérlegelési lehetőségek szerint ítélező bírák hatalmaként írható le az Egyesült Államok bírói hatalmi ága”.³³ Ez a politikai elfogultság természetesen komoly problémát jelenthet a demokratikus berendezkedésű államokban, hiszen egy bíró minél távolabb áll a politikától, annál inkább tud olyan döntéseket hozni, amely szemben áll politikai irányelvekkel és tágabban értelmezve pedig a nép akaratával. Az Amerikai Egyesült Államokban a politikai függetlenség egyik féke az elnöknek mint a végrehajtó hatalom fejének egyik prerogatívájában gyökerezik. Az elnök jogosult kinevezni a Kongresszus által történő meghallgatást követően a Legfelsőbb Bíróság bíráit, amely egy igen nagy politikai kontrollt biztosít az elnök számára, hiszen elsősorban olyan bírót fog kinevezni, akik

²⁸ <http://www.sistemasjudiciales.org/content/jud/archivos/notaarchivo/672.pdf>

²⁹ BADÓ – BÓKA 2012, 97. p.

³⁰ <http://www.sistemasjudiciales.org/content/jud/archivos/notaarchivo/672.pdf>

³¹ The Constitution of the United States, Article III.

³² M. FISS, OWN: *Judicial Independence*, in: W. LEVY, LEONARD – KENNETH, L. KARST, KENNETH (szerk.): *Encyclopedia of the American Constitution*, Second edition, Macmillan Reference USA, New York, 2000. 1455.

p.

³³ POKOL BÉLA: *A Bírói hatalomról*, Századvég Kiadó, Budapest, 2003. 11. p.

elősegítik politikájának előrehaladását.³⁴ A Legfelsőbb Bíróság bíráinak kinevezése a jó magaviselet feltételével élethossziglan szól, garanciaként szolgálva a bírói függetlenség kiteljesedéséhez, hiszen az esetlegesen fennálló kötelék az őt kinevező elnökhöz csak annak hivatali idejéig fog tartani. Az alsóbb szinten elhelyezkedő bírák kiválasztása tagállamonként eltérő lehet, mégis a bírósági szervezetrendszerben történő előmenetelük szorosan az elnök személyéhez van kötve, így nem megalapozatlan az a kijelentés, hogy a magasabb pozíciókra törő bírák esetlegesen kerülnek, hogy az elnök politikájával ellentétes ítéleteket hozzanak.³⁵ Az *impeachment* eljárásról, azaz a közjogi felelősségre vonásról, amely szintén befolyásolhatja a politikai függetlenséget, az alkotmány rendelkezik: „Az Egyesült Államok elnökét, alelnökét és valamennyi polgári tisztségviselőjét közjogi felelősségre vonás során hivatalukból el kell mozdítani, hazaárulás, vesztegetés, egyéb súlyos bűncselekmény és vétség miatt történt elítélés esetén.”³⁶ Mint arról már fentebb is szóltam, az alkotmány garanciát fogalmaz meg a tekintetben, hogy a bírák javadalmazása nem csökkenthető. Ennek ellenére nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a gazdasági szempontot, amely szintén nagy hatást gyakorol a bírói függetlenség elemét képző politikai elszigeteltségre. Ma már törvény rögzíti, hogy a Kongresszus nem köteles az inflációval párhuzamosan növelni az ítélkező réteg fizetését, így a bírák igyekezhetnek a politikai hatalom számára kedvező ítéleteket hozni annak érdekében, hogy javadalmuk valós értékét megőrizhessék. Fontos tehát megjegyezni, hogy mikor az amerikai bírói hatalom kerül vizsgálódásunk középpontjába, akkor talán a világ egyik legfüggetlenebb bírósági szervezetrendszeréről beszélünk, amely azonban a politikai rendszer szerves részét alkotja.³⁷ Az amerikai alkotmány jelentős hatást gyakorolt az európai kontinens hatalmi berendezkedésére, azonban egészen a második világháború végéig nem beszélhetünk a montesquieu-i merev hatalmi ágelválasztásról. Habár szervezetileg nem beszélhettünk önálló bírói hatalomról Európa országaiban, a bíró személyi függetlensége széles körben biztosított volt már a második világhégés előtt is.³⁸

Németország

A kontinentális jogrendszerek sorába illeszkedik be az Európai kontinens szövetségi állama, Németország. A második világháborút követően a győztes hatalmak hatására született meg 1949. évi bonni alaptörvény, amelyet sokáig ideiglenesnek tekintettek, ennek ellenére máig hatályban van. Az alkotmányosságot teljes mértékben háttérbe szorító hitleri diktatúra sokkhatása, valamint a demokratikus eszméket elutasító szovjet ideológia alapozták meg, hogy Németország (és Európa más államai) a hatalommegosztás elve mentén alakítsa ki állszervezeti berendezkedését. Az önálló bírói hatalom a német alaptörvény 97. cikkelyében kerül megfogalmazásra: „A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve. A hivatásos és a szabályszerűen végleges alkalmazásban lévő bírakat akarattuk ellenére csak bírói határozat alapján és csak a törvényben meghatározott okokból és csak az azokban megállapított formák között lehet hivatali idejük lejárta előtt felmenteni, tartósan vagy ideiglenesen hivataluktól felfüggeszteni, áthelyezni vagy nyugállományba helyezni...”³⁹ A bírói szféra immáron tehát a törvényhozó és végrehajtó hatalomtól elválasztva, független hatalmi ágaként működik. A cikkely első paragrafus a bírák szakmai, míg a második a személyes függetlenségükre utal. Előbbi alatt, mint ahogyan az alaptörvény szövege is kifejti,

³⁴ M. FISS, OWN 2000, 1455-1456. p.

³⁵ M. FISS, OWN 2000, 1455-1456. p.

³⁶ The Constitution of the United States, Article II.

³⁷ M. FISS, OWN 2000, 1455-1456. p.

³⁸ BADÓ 2013, 17. p.

³⁹ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA (szerk.): *Nemzeti alkotmányok az Európai Unióban*, KJK Kerszöv, Budapest, 2005. 696. p.

azt értjük, hogy a bíró saját belátása és lelkiismerete alapján, minden külső befolyástól mentesen, kizárólag a jognak alárendelve dönt az elé kerülő ügyben.⁴⁰ A bíró szakmai függetlenségének érvényesülését biztosító személyi függetlenség pedig garantálja, hogy a bírót a jog parancsa és személyes belátása alapján hozott ítélete miatt hivatalából eltávolítani, felmenteni, áthelyezni ne lehessen.⁴¹ Itt meg kell jegyezni azonban, hogy a német bírák tekintettel arra, hogy a törvények számos generál klauzulát és általánosan megfogalmazott absztrakt normaszöveget tartalmaznak, nem kizárólag azoknak alárendelten működnek, hanem a törvények interpretálásával jogfejlesztő tevékenységet is folytatnak. Az angol mintával ellentétben a német bírákat nem köti azonos, illetve felsőbb szintű bírói fórum ítélete, az már azonban más kérdés, hogy a megszilárdult gyakorlatot nem hagyják figyelmen kívül. Egyedül a Szövetségi Alkotmánybíróság jogegységi határozatai jelentenek kötőerőt minden bíróság számára.⁴² Az alkotmány szövege továbbá magába foglalja azt, hogy a törvényhozás az élethosszigan kinevezett bírák számára korhatárt állapítson meg, amelynek elérésével nyugállományba vonulhatnak. Ugyanitt kerül megfogalmazásra, hogy a bírákat kizárólag teljes javadalmazásuk mellett lehet áthelyezni vagy hivatalukból elbocsájtani, ha megváltozik a bíróság szervezeti vagy működési területe.⁴³ A bonni alaptörvény a második világháborút megelőző német hatalmi berendezkedés elkerülése végett az alapvető emberi jogok és az alkotmány védelmezése érdekében létrehozta a Szövetségi Alkotmánybíróságot. A tizenhat tagú testület bírának jogállása alapvetően eltér a rendes bírókétól, de a függetlenség számukra is biztosított. A törvényhozó hatalom által megválasztott alkotmánybírókat 12 évre választják, és pozíciójukból hivatali idejük lejártáig az Alkotmánybíróság előterjesztésével a szövetségi elnök jogosult elmozdítani, de csupán akkor, ha alkotmánybírói tisztségével összeférhetetlen magatartást tanúsít. Szabályozzák továbbá a bírói függetlenség fontos garanciájaként elismert összeférhetetlenséget is, miszerint egy alkotmánybíró az egyetemi oktatást kivéve nem végezhet más pénzkereső tevékenységet.⁴⁴

Franciaország

Franciaországban a bírói függetlenség egy különleges formája létezik. Az V. Köztársaság alkotmányának 64. cikkelyében az igazságszolgáltatás, a bírói hatalom függetlensége kerül deklarálásra, amit a köztársasági elnök hivatott biztosítani és garantálni.⁴⁵ A hatalommegosztás demokratikus eszméjén felépülő Franciaországban azonban kérdéses, hogy az ítélkező hatalmi ág valójában milyen önállósággal rendelkezik a jogrendszeren belül. Jól tükrözi ezt az is, hogy a francia alkotmány az „autorité” és nem pedig a hatalmat kifejező „pouvoir” kifejezést használja, amikor az igazságszolgáltató hatalmi ágról rendelkezik. Az „autorité” márpedig autoritást, hatóságot jelent.⁴⁶ A bírói függetlenség biztosítása érdekében a köztisztviselőkre vonatkozó szabályokon túl egyéb követelmények is vonatkoznak a pulpitus mögött ülőkre. Franciaországban is szabályozzák az összeférhetetlenséget, melynek értelmében a bíró nem folytathat az oktatási, művészeti és irodalmi munkán kívül egyéb kereső tevékenységet. Tilos számukra politikai demonstrációban vagy sztrájkban való részvétel, azonban megengedett mind a párttagság mind pedig a szakszervezeti tevékenység

⁴⁰ http://www.institute.esu.edu.ge/uploads/content/N2/magazine_N2-33.pdf

⁴¹ LICHSTEINSTEIN 2016, 365. p.

⁴² MEZEI PÉTER: *A német jogrendszer alapjai*, in: BADÓ ATTILA et al (szerk.): *A jogrendszerek világa*, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012

⁴³ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005. 696. p.

⁴⁴ MEZEI PÉTER 2012,

⁴⁵ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005, 353. p.

⁴⁶ BADÓ 2013. 19-20.p.

keretében folytatott érdekképviseleti munka.⁴⁷ Ez felveti ugyanazt a kérdést, amelyet már az amerikai bírák politikai elszigeteltségével kapcsolatosan feszegettem. Beszélhetünk-e hiánytalanul megvalósuló bírói függetlenségről, ha az ítélező bíró ideológiai, politikai hovatartozása látszólagosan semleges. A Legfelsőbb Igazságszolgáltató Tanács (*le Conseil supérieur de la magistrature*) az a szerv a bírósági szervezetrendszeren belül, amely a köztársasági elnököt támogatja a bírói függetlenség biztosításában.⁴⁸ A köztársasági elnököt, valamint az igazságügyi minisztert is tagjai között tudó Tanács két, a bírói függetlenség szempontjából fontos garanciális jogkörrel bír. A bírákat a köztársasági elnök nevezi ki, de a Legfelsőbb Igazságszolgáltató Tanács javaslattételi és egyetértési joga is meghatározó az államfő döntésében, továbbá kizárólag a Tanács terjeszthet elő javaslatot bizonyos hivatalok, pl. semmitőszéki bírói pozíció betöltésére vonatkozóan. Nem elhanyagolandó a Tanács egyetértési joga a bírói előmenetellel kapcsolatosan sem. A bírói függetlenséggel összefüggésben a Tanács másik garanciális jogosítványa, hogy a bírák ellen fegyelmi ügyekben ez a szerv jogosult fegyelmi bíróságként eljárni,⁴⁹ egyedül a Tanács szabhat ki a bírókra a törvényben meghatározott esetekben szankciót.⁵⁰ Az Alkotmánytanács, Franciaország alkotmánybírósága 1958-tól, az alkotmányban történő deklarálása óta kezdte meg az alkotmány és az alapjogok védelméért folyó tevékenységét. Az alkotmány 59. cikke kimondja, hogy „Az alkotmánytanácsnak kilenc tagja van, akiknek megbízatása kilenc évig tart és nem újítható meg.”⁵¹ A bírói függetlenség fontos garanciáját tükrözi az újraválasztás tilalma. Az 57. cikk további garanciát fogalmaz meg: „Az alkotmánytanácsi tagság összeférhetetlen a miniszteri tisztséggel vagy a parlamenti tagsággal.” További szabályokat az összeférhetlenségre vonatkozóan organikus törvényben szabályoznak.⁵² A hatalmi ágak elválasztásának elvét erősíti, hogy az alkotmánytanács tagjai nem lehetnek sem a végrehajtó, sem a törvényhozó hatalom részei.

Olaszország

A „csizmaországban” a második világháborút megelőzően a kontinentális Európára jellemző bírói hatalom működött: a jog parancsa szerint ítélező, politikailag átítatott bírói szféra és „a bírói igazgatás igazságügy-minisztériumi kezelése”.⁵³ Tendenciaszerűen figyelhetjük meg egyrészt a dél-európai országok bírónak egy-egy domináns politikai erőhöz való közeledését, másrészt a gyakorta változó törvényhozásbeli többség törekvését, annak érdekében, hogy a bírói kar az ő státuszát erősítse. A változás 1945 után indult el, amikor is a bírói önkormányzat alkotmányi szabályozására sor került és ezzel végleg elvált a bírósági szervezet a végrehajtó hatalomtól. 1959-ben létrehozták a legfelsőbb bírói tanácsot mint csúcsszervet, amelynek tagjait a bírói karon belül választották. Azonban az egyre duzzadó bírói kar politikai hovatartozása egyre inkább befolyásolta a tagok megválasztását és maga a bírói előmenetel is politikailag átítatódott. A bírói függetlenség oldaláról közelítve tehát elmondható, hogy Egyesült Államokban kialakult modell tökéletesen ráhúzható az Olaszországban kialakult viszonyokra, azzal az eltéréssel, hogy a legfelsőbb szinten elhelyezkedő kasszációs bíróság Olaszországban nem engedte kibontakozni a bírának az eléjük kerülő ügyek tág alkotmányos mérlegelését, kizárólag a hatályos törvények alapján

⁴⁷ LICHTENSTEIN JÓZSEF: *Az igazságszolgáltatás rendszere Franciaországban*, Institute for political science of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 1998.

⁴⁸ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005, 353. P.

⁴⁹ LICHTENSTEIN 1998,

⁵⁰ KEZIBAN, KILIC – PAKSY MÁTÉ: *A francia jogrend*, in: BADÓ ATTILA – BENCZE MÁTYÁS – BÓKA JÁNOS – MEZEI PÉTER (szerk.): *A jogrendszerek világa*, Pro Talentis Universitatis Alapítvány, Szeged, 2012.

⁵¹ TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005, 352. P.

⁵² TRÓCSÁNYI LÁSZLÓ – BADÓ ATTILA 2005, 352. P.

⁵³ POKOL 2003, 17. p.

ítélkezhetnek. A másik fontos eltérés, hogy míg az Egyesült Államokban a Legfelsőbb Bíróság mint szövetségi szintű bíróság az egyedi bírakat döntéshozatalukban nem befolyásolhatja, addig Olaszországban a többi hatalmi ágtól független bírósági szervezetrendszeren belül az egyedi bírakra komoly ráhatást gyakorolnak a bírói kar önkormányzati szervezetei. Ezek a politikailag fűtött szervek döntenek a bírák hierarchiában való előmeneteléről, esetleges jutalmazásokról, ami komolyan kihathat a karrierre vágyó bíró ítélkezési gyakorlatára.⁵⁴

Az Ibériai-félsziget országai

Spanyolországban a bírói hatalom legfelső szintjén működő bírói tanácsot 1980-ban hozták létre és ezzel az Olaszországból is ismert bírói önkormányzatok létrehozásával hiánytalanul elszakították az ítélkező hatalmat a törvényhozástól és a végrehajtástól. 1983-ban azonban a parlamenti többség elérte, hogy a legfelsőbb bírói tanács, a *Consejo* 12 tagját a törvényhozás válassza. Ez azonban erősítette a bírák politikai formálódását és csökkentette „az önálló bírói hatalom súlyát”, a függetlenség nem így valósult meg hiánytalanul.⁵⁵ Portugália beleillik abba a folyamatba, ami Spanyolországban és Olaszországban is végbement. A bírói önkormányzatok elváltak a másik két hatalmi ágtól, és a bírósági szervezetrendszer csúcán lévő bírák többségének kiválasztását belső választással bonyolítják le. A független bírói kar Portugáliában továbbá meg tudott maradni egy politikailag mentes testületnek.⁵⁶

Magyarország

Közép- és Kelet Európa országainak alkotmányfejlődésénél sok ponton közös vonásokat vélhetünk felfedezni. Az 1989-1990-es években a szovjet hegemonia megszűnését követően ezek az országok kivétel nélkül alakították ki demokratikus államberendezkedésüket. A posztkommunista államokban az 1990-es években kiépülő demokráciák törekmenyek bizonyultak, a „demokratikus intézmények és értékek társadalmi támogatottsága” elmaradt a kívánttól. Az alkotmányos garanciákról azonban elmondható, hogy e régió országaiban máig nem épültek be gyökeresen a köztudatba.⁵⁷ Ezen régió országai közül Magyarország vonatkozásában szeretném ismertetni a bírói függetlenségre vonatkozó legfontosabb ismereteket. Történelmi, alkotmánytörténeti tanulmányainkból jól ismerhető, hogy Magyarországon a 19. század második feléig nem beszélhettünk önálló bírói hatalomról. A király mint a legfőbb hatalom letéteményese a nevében ítélkező bírakon keresztül gyakorolta igazságszolgáltatói jogosítványát, amely tökéletesen beleillik a középkori európai modellbe. Csak a kiegészítést követően valósult meg az igazságszolgáltatás és a közigazgatás tényleges szervezeti elválasztása a bírói hatalomról szóló 1869. évi IV. törvény által: „Az igazságszolgáltatás a közigazgatástól elkülönítetik. Sem a közigazgatási, sem a bírói hatóságok egymás hatáskörébe nem avatkozhatnak.”⁵⁸ A történeti alkotmányunk részét képező törvényben került deklarálásra a bírói függetlenség és az ezzel szorosan összefüggő összeférhetetlenség is, valamint meghatározták, melyek azok a feltételek, amelyek a bíróvá váláshoz szükségesek. A törvény kimondja a bírói függetlenség fontos garanciájaként, hogy a bíró „kizárólag a törvények, rendeletek és a törvényerejű szokás” alapján köteles ítéletét meghozni, minden külső befolyástól mentesen. A vizsgált alapelv vonatkozásában a törvény

---

⁵⁴ POKOL 2003, 17-20. p.

⁵⁵ POKOL 2003, 23-24. p.

⁵⁶ POKOL 2003, 27-28. p.

⁵⁷ FLECK 2002,

⁵⁸ 1869. évi IV. törvénycikk 1. §

továbbá rendelkezett a bírói hivatal betöltéséről, amely szerint a törvény által meghatározott feltételeknek eleget tevő személyt az igazságügyminiszter javaslatára a király élethossziglan nevezi ki.⁵⁹ Ez a garancia ma változatlanul él jogrendünkben. A bíró személyi függetlenségét volt hivatott biztosítani, hogy bírót hivatalából akarata ellenére elmozdítani, illetve áthelyezni büntető- vagy fegyelmi eljárás hiányában nem lehetett. Ebben az összefüggésben kell megemlíteni a nyugdíjazás kérdését, amelynek értelmében a bírákat nyugdíjazni a 40 évi kötelező bírói szolgálat letöltése előtt az arra való képtelenség megállapítása nélkül csak a 65. életév betöltése, a Kúriai bírák esetében pedig a 70. életév betöltése esetén lehet. Szorosan kapcsolódik a bírói függetlenséghez az összeférhetlenség kérdése, amely szintén szabályozást nyert az 1869. évi IV. törvénycikkben. Három formájáról rendelkezik a törvény: politikai, társadalmi és anyagi összeférhetlenség. Az első esetben a törvény kimondja, hogy a bíró nem lehet országgyűlési képviselő, politikai folyóirat tulajdonosa, nem lehet tagja politikai vagy munkásegyletnek, illetve gyülekezetnek, továbbá lehet tagja törvényhatósági vagy községi képviselő testületnek, de attól megbízatást el nem fogadhat. A társadalmi összeférhetlenség alatt azt értjük, hogy a bíró nem lehet gyakorló ügyvéd vagy ügynök, nem folytathat kereskedelmi vagy ipari tevékenységet. Az anyagi összeférhetlenség azt foglalja magába, hogy a bíró nem fogadhat el bármilyen nemű fizetséget a felektől, javadalmazását az államtól kapja.⁶⁰

A hatalom egységét hirdető szocialista ideológia természetesen nem engedte Magyarországon a polgári korban kialakult bírói függetlenség további érvényesülését. Mindazonáltal elmondható, hogy az 1960-as évektől az alapelv „relatív, hiányos, konfliktusos, de működő rendszere volt jellemző”. A bírósági szervezetrendszer irányítása a végrehajtó hatalomhoz, pontosabban az igazságügyi miniszter alá tartozott. A rendszerváltozást követően a bírósági szervezet reformja 1997-ig váratott magára, azonban a bírói függetlenséget kiteljesítő változtatások már 1989-ben megkezdődtek: deklarálták a bíró pártatlanságát, megtiltották politikai tevékenységét, az Igazságügyi Minisztérium is fokozatosan mondott le a bírósági szervezettel összefüggő jogosítványairól. Azonban a függetlenséget korlátozta a félelem az 1989. előtti rendszerben való részvétellel kapcsolatos felelősség miatt. 1997-ben került sor átfogó szabályozásra a bíróságok szervezetéről és irányításáról szóló 1997. évi LXVI. és az 1997. évi LXVII. a bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvényben.⁶¹ Az Alaptörvényben megjelenő bírói függetlenséget ma Magyarországon a bírók jogállásáról és javadalmazásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény bontja ki, amelynek első paragrafusa kimondja: „A bíró ítélező tevékenységében független”⁶², mégpedig „a bírói függetlenség és pártatlanság alkotmányos elvének maradéktalan érvényre juttatása érdekében...”⁶³ Az Alaptörvény kimondja, hogy a bírák függetlenek és kizárólag a törvényeknek alárendelten ítélezhetnek, abban nem lehet őket utasítani.⁶⁴ A vizsgálódásunk tárgyát képező alapelvet a bírói függetlenség gyakorlati megvalósulásának a garanciáin keresztül kívánom ismertetni hazánk vonatkozásában. Elsőként nézzük az elmozdíthatatlanság és áthelyezés tilalmát. A 2011. évi CLXII. törvény meghatározza azokat az eseteket, amelyek esetén a bírót állásából fel lehet menteni, fel lehet függeszteni, nyugdíjkorhatár betöltése előtt nyugdíjazni lehet, minden más esetben ezt nem lehet megtenni a bíró akarta ellenére. A félelemmentes ítélezés biztosítását szolgálja ez a garancia, hogy a bíró önállóságát ne csorbítsa az esetlegesen „kellemetlen” ítélezése miatti hátrányoktól való félelem. A Bjt. továbbá rendelkezik a bírák

⁵⁹BÓNIS GY. - DEGRÉ A. - VARGA E.: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, in: Mezey Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó Kft. 2003. 429. p.

⁶⁰BÓNIS GY. - DEGRÉ A. - VARGA E.: *A magyar bírósági szervezet és perjog története*, in: Mezey Barna (szerk.): *Magyar alkotmánytörténet*, Osiris Kiadó Kft. 2003. 429-430. p.

⁶¹FLECK 2002,

⁶² 2011. évi CLXII. törvény 1. §

⁶³ 2011. évi CLXII. törvény

⁶⁴ Alaptörvény 26. cikk (1) bekezdés

összeférhetetlenségéről mint a függetlenséget biztosító garanciáról. Ma már megkülönböztetünk foglalkozási-gazdasági, politikai, hivatalviselési és eljárási összeférhetlenséget. Az első eset a keresőtevékenységgel függ össze, amelynek értelmében a bíró kereső tevékenységként csak tudományos, oktatói, edzői, művészeti stb. munkát folytathat, valamint nem lehet semmilyen gazdasági szervezet tagja. A politikai összeférhetlenség kizárja a bírók párttagságát és egyéb politikai tevékenységet. Nem fér össze a bírói hivatással az országgyűlési, önkormányzati, európai parlamenti képviselőség, polgármesteri tisztség, valamint kormánytagság (hivatalviselési összeférhetlenség). A bírák felelőssége szorosan összefügg a bírói függetlenséggel, és ezért a felelősségre vonást csak abban az esetben lehet kezdeményezni, ha szándékosan hibázik bírói feladatainak végrehajtásában, vagy ha magának a hivatásnak a tekintélyét sérti meg.⁶⁵ A bírák jogállásáról és javadalmazásáról szóló törvény kimondja, hogy a bíróság elnöke jogosult a bírák munkáját értékelni a vizsgálati anyag és a beszerzett iratok alapján.⁶⁶ A bírót a függetlenség további garanciájaként az országgyűlési képviselővel megegyező mentelmi jog illeti meg. Ehhez a felsoroláshoz tartozik a javadalmazás kérdése is, melynek értelmében a bírák fizetése nem lehet az előző évi összegénél alacsonyabb.⁶⁷ „A bírót hivatása méltóságának és felelőssége súlyának megfelelő, függetlenségét biztosító javadalmazás illeti meg.”⁶⁸ A bírói függetlenség tágabb értelemben, mint azt már fentebb említettem magának a bírósági szervezetrendszernek a függetlenségét jelenti. Az Alaptörvény Alapevetésének C) cikk (1) bekezdése kimondja, hogy „A magyar állam működése a hatalommegosztás elvén alapszik.” A bíróságok függetlenségéről csak akkor beszélhetünk, ha az alábbi feltételek megvalósulnak: a bíróságok meghatározott hatáskörökkel a törvény által vannak létrehozva, állami kényszer igénybevételenek a lehetősége biztosított a jogerős bírói határozat végrehajtására, a bírói határozatok alkotmányossági vizsgálatára kizárólag magasabb szintű bírói fórum jogosult, valamint a bíróságok költségvetésének a megállapítása az Országos Bírósági Hivatal elnökének a javaslatára történik, továbbá az OBH elnöke részt vesz a központi költségvetés bíróságokra vonatkozó részének megtárgyalásán mind a kormány, mind az Országgyűlés bizottsági ülésén.⁶⁹

Magyarország 2012. január 1-én hatályba lépő Alaptörvénye és az ezt követő jogalkotás közel 300 bírót kényszerített korai nyugdíjba, elmozdította a legfelsőbb bírói fórum elnökét,⁷⁰ csökkentette az Alkotmánybíróság ellenőrzési jogosultságát a pénzügyi törvények vonatkozásában.⁷¹ A bírói hatalom felett széleskörű jogosítványokat biztosítottak az újonnan létrejövő Országos Bírósági Hivatalnak és ezzel korlátozták az Országos Bírói Tanács hatásköreit. A Nemzetközi Ügyvédi Kamarai Egyesület Emberi Jogi Intézetének IBAHRI jelentésében megállapította, hogy az igazságszolgáltatás függetlensége került veszélybe e rendelkezésekkel, de hozzáteszi, hogy a 2012-ben meggyengült bírói függetlenség mára már orvosolni látszódik (köszönhetően a 2011. évi CLXI. és 2011. évi CLXII. törvény módosításáról szóló 2012. évi CXI. törvénynek).⁷²

A bírói függetlenség 2012-től kezdve egy újfajta kontextusban is megjelenik hazánkban. Legmagasabb szintű jogforrásunk kimondja: „Az Alaptörvény rendelkezéseit azok céljával, a benne foglalt Nemzeti hitvallással és történeti alkotmányunk vívmányaival összhangban kell értelmezni.”⁷³ A történeti alkotmány vívmányai kifejezéssel egy új fogalmat jelenített meg az

⁶⁵ LICHTENSTEIN 2016, 366-369. P.

⁶⁶ 2011. évi CLXII. törvény 74. § (1)

⁶⁷ LICHTENSTEIN 2016, 366-369. P.

⁶⁸ 2011. évi CLXII. törvény 35. § (4)

⁶⁹ LICHTENSTEIN 2016, 369. P.

⁷⁰ A Nemzetközi Ügyvédi Kamarai Egyesület Emberi Jogi Intézetének (IBAHRI) jelentése

⁷¹ TRÓCSÁNYI 2016, 59. p.

⁷² A Nemzetközi Ügyvédi Kamarai Egyesület Emberi Jogi Intézetének (IBAHRI) jelentése

⁷³ Alaptörvény Alapevetés R) cikk (3) bekezdés

alkotmányozó, kifejezve, hogy Magyarország tiszteletben tartja a magyar alkotmányos folytonosságot kifejező Szent Koronát és a történeti alkotmányunkat. A történeti alkotmány vívmányai fogalom kibontását az alkotmányozó az Alkotmánybíróságnak hagyta meg, feladatuk meghatározni a történeti alkotmány mely részeit kell figyelembe venni az Alaptörvény értelmezésekor. Az Alkotmánybíróság már 2012-ben meghatározta a történeti alkotmányunk első vívmányát az 1869. évi IV. és az 1871. évi IX. törvénycikkekre építve, a bírói függetlenséget.⁷⁴ Elmondható tehát, hogy Magyarországon a bírói függetlenség egyfajta jogtörténeti szimbólumként tűnik fel, azonban gyakorlati megvalósítása korántsem hibátlan.

Dél-Amerika országai

A latin-amerikai országokban a bírói függetlenségről általánosan elmondható, hogy nem tud hiánytalanul megvalósulni annak ellenére, hogy ezeket az államok erős bírói hatalmat tudtak kiépíteni. Salvadorban a bírák szakmai függetlensége csorba, tekintve hogy a magasabb szinten lévő bírói önkormányzati szerv bele tud szólni az egyedi bíró döntésébe. A bírói hatalom a politikai pártok ellenőrzése alatt áll, így politikai elszigeteltségről ugyancsak nem beszélhetünk. A guatemalai törvényhozás által választott legfelsőbb bíróság választja meg az alsóbíróságok tagjait, amely folyamatból a politikai befolyást nem lehet kizárni. Kolumbia sorsát nagymértékben befolyásolta az 1980-as években zajló drogháború, mígnem az 1991-es alkotmány végleg elválasztotta a három hatalmi ágat. Ez a legfelsőbb bírósággal összefüggésben valósult meg, melynek tagjai a nyugdíjkorhatár eléréséig kapják kinevezésüket és a testület a kieső bíró helyébe maga választja meg az új tagot. Ezen később módosítottak és a bírói függetlenség elvét jobban szolgáló 8 évre szóló kinevezést rögzítettek a törvényalkotók, az újválasztás lehetőségének a kizárásával.⁷⁵

Dél-Afrika

Érdekességként szeretném ismertetni, hogy Dél-Afrikában az *apartheid*, azaz a faji elkülönítés korszakában is beszélhetünk független bírósági szervezetről, nem volt összefonódás sem a törvényhozó, sem a végrehajtó hatalommal. Ez azonban kiegészül azzal, hogy valójában a törvényhozó hatalmi ág a bíróságok felett állt, és mint a bíróság felülvizsgálati szerve visszavonhatta a bíróság ítéletét, azonban erre nem igazán került sor, tekintve, hogy a kivétel nélkül fehér férfiakból álló ítélkező réteg zöme támogatta a faji megkülönböztetést. A demokratikus korszakba átlépő Dél-Afrikában az 1994-es évszám jelöli a *Nelson Mandela* nevéhez köthető alkotmánybíróság létrejöttét. Az alkotmány és alapjogok védelmét biztosító fórum fontos lépéseket tett annak érdekében, hogy a hatalmi ágak elválasztása hiánytalanul megvalósuljon, és a bírói függetlenség megszilárduljon.⁷⁶

A hivatásos bírák mellett nem szabad elfeledkezni azokról, akik jogi végzettséggel nem rendelkeznek és mégis ítélkező funkciót, bírói tevékenységet végeznek. A laikus elem megjelenése az egyes jogrendszerekben korántsem kivételes jelenség. A teljesség hiányával elmondható, hogy nem szakképzettek vesznek részt az Amerikai Egyesült Államok vagy Anglia esküdtszékeinek a munkájában, de laikusokat alkalmaznak a magyar vagy a német ülnöki rendszerben is. Megoszlanak a vélemények a tekintetben, hogy a szakirányú képzéssel nem rendelkező, az ítélkezésben többnyire állampolgári kötelezettség alapján résztvevő

⁷⁴ 33/2012 (VII. 17.) AB határozat, ABK 2012/3. 242, 247-247.

⁷⁵ POKOL 2003, 31-38. p.

⁷⁶ J. GOLDSTONE, RICHARD: *Foreword: The Challenges of Judicial Independence*, in: DODEK, ADAM – SOSSIN, LORNE (szerk.): *Judicial Independence in Context*, Irwin Law Inc., 2010.

laikusok valóban szükségesek-e a magas képesítéssel rendelkező hivatásos bírák mellett. Számos érv hozható fel mindkét tábor erősítésére, de ennek vizsgálata már egy külön elemzés tárgyát képezi. Azonban azt le kell szögezni, hogy míg az angolszász jogrendszerekben büntető vagy polgári ügyekben ténykérdésekben döntő esküdtszékekről beszélhetünk (jogkérdésben a szakbíró dönt), addig Franciaországban ténykérdésről és jogkérdésről is döntő esküdtszékek léteznek, amelyben a laikusok mellett kisebb számban szakbírák is jelen vannak. Vannak olyan jogrendszerek, amelyekben a laikusok önálló bírói fórumként szakbíró segítsége nélkül ítélik meg akár polgári, akár büntető ügyben. Végül említeni kell az ülnöki rendszert, amely esetében a francia esküdtszéki rendszertől csupán számarány eltérést mutató testület tény- és jogkérdésben egyaránt dönt. Mind a négy esetben törekednek arra, hogy a társadalom minél szélesebb körben legyen reprezentálva és egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a laikusok pártatlanságának a garantálására. Az Egyesült Államokban az esküdtszék pártatlanságának követelménye messzemenő végletekig húzódik: a testület tagjai a társadalom eltérő csoportjaiból kell, hogy származzanak, megcélozva a faji, vallási és gazdasági különbségek megszüntetését a tárgyaláson. A laikus bírák függetlenségét igyekeznek kiteljesíteni az a követelmény, hogy az esküdtek mindenféle előítélet, befolyás vagy kényszer nélkül hozzanak döntést az eléjük tárt ténykérdésben. Az úgynevezett *voire dire* eljárás hivatott garanciaként biztosítani ennek érvényesülését, amelynek keretében a felek képviselői nagytító alá veszik, hogy a leendő esküdtek valóban megfelelnek e minősítésnek.⁷⁷ Hozzá kell tennem, hogy meglátásom szerint egy pártatlan, előítélettől és befolyástól mentes laikus testület a valóságban nem létezik. A francia esküdtszék pártatlanságának fontos garanciájaként jelenik meg az összeférhetetlenségük szabályozása, melynek értelmében az esküdtek nem tölthetnek be az esküdti feladattal nem összeegyeztethető pozíciót. Angliában a laikusok több formában is részt vesznek az igazságszolgáltatásban, amelyek közül az egyik legsajátosabb intézmény a békebírói rendszer. Angliában is egyre fontosabbá válik a laikus testületek pártatlanságának vonatkozásában az amerikai gyakorlatot követve annak a követelménye, hogy a testület a társadalom minél szélesebb körét ölelje fel. Magyarországon 1997-ben került sor az ülnöki rendszert is érintő reformintézkedésekre, melynek értelmében az ülnököket a népszuverenitás elve alapján a választójoggal rendelkező állampolgárok választják meg. A 2011. évi CLXII. törvény eltérően a korábbi szabályozástól már összeférhetetlenséget határoz meg az ülnöki és párttevékenység között,⁷⁸ az ülnökök nem lehetnek párttagok és nem folytathatnak politikai tevékenységet.⁷⁹ Rögzítésre került továbbá az is, hogy az ülnököknek a hivatásos bírókkal azonos jogaik vannak.⁸⁰

A függetlenséget biztosító vagy azt korlátozó tényezőként merül fel az egyes jogrendszerekben a törvényes bíróhoz való jog elvéből levezetve a szignálás, azaz az ügyek elosztásának a kérdése, „végső célként pedig az automatikus ügykiosztási rend fogalmazódott meg”.⁸¹

Nem lehet tagadni az emberi tényező megjelenését a bírói jogalkalmazásban: a pulpitus mögött ülők között ideológia, világnézeti, etnikai, vallási különbözőségek lelhetők fel a bírói függetlenséget lehibátlanabban megvalósító jogrendszerekben belül is. Felszínre ezek ideális esetben nem kerülnek, ezen emberi tényezőkről az igazságszolgáltatást igénybe vevők legtöbb esetben mit sem érzékelnek, mindenesetre soha nem lehet megfeledezni létükről. Mindazonáltal, hogyha e nézetbeli különbségek mégis visszatükröződnek az egyes bírák ítéleteiből, az aggodalomra adhat okot: a kormányzat, politikai pártok és egyéb szervek

⁷⁷ BADÓ 2013, 119-139. p.

⁷⁸ BADÓ 2013, 139-151. p.

⁷⁹ LICHTENSTEIN 2016, 382. p.

⁸⁰ LICHTENSTEIN 2016, 382. p.

⁸¹ FLECK 2002,

befolyásolnák az ügyelosztást, oly mértékben, hogy a számukra feltehetőleg előnyösebb ítéletet hozó bírákra történjen a szignálás.⁸² A szocialista országokban a bírósági igazgatási vezető számára volt biztosítva az ügyek kiosztása a bírák számára, amely lehetővé tette, hogy az érzékeny eseteket a nézeteiben megfelelő bíró számára szignálja.⁸³ Nem véletlenül fogalmazódik meg, helyenként akár alkotmányos szinten is rögzítve az ügyelosztási automatizmus követelményét, hogy az ügyek kiosztása véletlenszerűen történjék az egyes bírók, bírói tanácsok között. Ennek a garanciának a tényleges megvalósulása nagymértékben hozzájárul az igazságszolgáltatás függetlenségéhez, különösen azon államokban, ahol a bírák pártatlanságának, függetlenségének a megítélése korántsem konfliktusmentes. Az ügyelosztást tehát oly módon kell lebonyolítani, hogy az a lehető legteljesebb mértékben független legyen mindenféle külső (és belső) befolyástól. Magyarországon az ügyelosztási automatizmus követelménye a rendszerváltást követően már szerepelt napirenden annak ellenére, hogy számos kérdés maradt megválaszolatlan.⁸⁴ Az ügyelosztással kapcsolatban a bírák javadalmazásáról és jogállásáról szóló 2011. évi CLXII. törvény ennyit mond: „A bíróra kiosztható ügyek számát úgy kell meghatározni, hogy az lehetővé tegye az eljárási és ügyviteli szabályok megtartását és a bírák arányos munkaterhét.”⁸⁵ Itt meg kell említenem, hogy az ügyszignálási automatizmus nem csupán a rendes bíróságok szintjén megjelenő követelmény, hanem hangsúlyosan jelen van az alkotmánybíróságok vonatkozásában is. Ebben az esetben azonban a kérdés azon nyugszik, hogy az alkotmánybíróság elnökét milyen jog illeti meg a testülethez beérkező ügy előadó bírói kiválasztásában. A kérdés azért fontos, mert az előadó bíró az, aki az akár több százoldalas döntési tervezetével, felkészültségével nagymértékben befolyásolni tudja a többség végső döntését. Amennyiben az alkotmánybíróság elnöke rendelkezik az ügyek kiosztásának a jogával, felvetődhet a fent említett problematika. Magyarországon ez utóbbi valósul meg, hiszen az alkotmánybíróság elnöke korlátlan szabadságot élvez az ügyszignálás tekintetében.⁸⁶ Németországban a hatályos bonni alaptörvényt megelőzően már a weimari alkotmány is rögzítette a törvényes bíróhoz való jog elvét, amelyet ma már úgy értelmezünk, hogy külső tényező nem szólhat bele abba, hogy az adott ügy felett melyik bíró vagy bírói tanács ítélkezhet. Ma a német igazságszolgáltatásban „az előre meghatározottság elve” érvényesül, egy ún. ügyelosztási terv kerül alkalmazásra, amelynek értelmében a beérkező ügyek egy bizonyos elven működő automatizmus alapján kerülnek az egyes bírákhoz, bírói tanácsokhoz.⁸⁷ A német alkotmánybíróság 2. szenátusra oszlik aszerint, hogy az alkotmány mely részei felett rendelkeznek hatáskörrel, és az alkotmánybírák ezen belül így meghatározott jogterületekért felelnek. Az ügyek kiosztása a specializálódott alkotmánybírák között automatikusan az ügy tartalma alapján történik.⁸⁸ Az osztrák alkotmányban nevesítve jelenik meg az ügyek elosztásának módja mint a bírói függetlenséget biztosító alkotmányos garancia. A német gyakorlathoz hasonlóan itt is az „előre meghatározottság elve” érvényesül. Az ügyelosztással foglalkozó bírói tanácsok a bírák szakmai kompetenciáit is figyelembe véve határozzák meg a szignálási tervet. Olaszországban az átpolitizálódott bírói karra való tekintettel az ügyelosztási automatizmus kényesebb kérdésként jelentkezik. A beérkező ügyek kiosztása a polgári ügyszakok vonatkozásában úgy történik, hogy a felperes kezdőbetűje alapján osztja ki az egységekbe csoportosított és kor szerint sorba állított bírák között, majd az ügyek jellege alapján további egységekbe osztják be az ügyeket. A büntető ügyszakra egy összetettebb

---

⁸² BADÓ 2013, 71. p.

⁸³ FLECK 2002,

⁸⁴ BADÓ 2013, 71-72. p.

⁸⁵ 2011. évi CLXII. törvény 35. § (2)

⁸⁶ POKOL BÉLA: *Újabb adalékok a jurisztokratikus állam elemzéséhez*, Jogelméleti Szemle. 2017/2.

⁸⁷ BADÓ 2013, 73-75. p.

⁸⁸ POKOL 2017/2,

megoldást alkalmaznak. Az Amerikai Egyesült Államokban a szignálás kérdését a véletlenszerűség hatja át, amelynek indoka az átpolitizált bírói karban keresendő. A bírák pártatlanságának, egyenletes leterhelésének a biztosítását és a politikai befolyástól való mentességet hivatott szolgálni a szövetségi szinten működő sorsolási rendszer az ügyek elosztásánál. Habár a tagállami bírósági rendszereket nem köti a szövetségi igazságszolgáltatás rendszerének a mintája, ennek ellenére széles körben alkalmazzák a véletlenszerű szignálást.⁸⁹ Az Amerikai Egyesült Államokban a Szövetségi Legfelsőbb Bíróságra beérkező ügyet támogató vagy elutasító többségből a szenioritás elve alapján válik a bíróból előadó. Amennyiben a többségnek tagja a bíróság elnöke is, ebben az esetben akár ő maga is kijelölheti ezt a személy (magát is beleértve), de ellenkező esetben nem rendelkezik az ügyszignálás jogával.⁹⁰

A bírói függetlenség vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy nem létezik tökéletes rendszer. Az állandóan változó gazdasági, társadalmi és politikai rendszer természetesen magával vonzza a jog folyamatos adaptációját, megújulását, és így a bírói függetlenségnek is alkalmazkodni kell az alakuló viszonyokhoz. A történeti vonulatában is bemutatott bírói függetlenség az egyes országokban eltérően alakult, és napjainkban az azt biztosító garanciarendszer sem egyforma súllyal kezeskedik e demokratikus alapelv teljes mértékű érvényesüléséhez, annak ellenére, hogy valamennyi demokratikus állam alkotmányos szinten deklarálja a bírói és igazságszolgáltatási rendszer függetlenségét. Természetesen az igazságszolgáltatás függetlenségének a kinyilvánítása önmagában nem jelent tényleges hatalmat a letéteményesek számára, hogyha nincs egy széles körben kiépített és biztosított garanciarendszer, valamint egy társadalmi elfogadottságot élvező bírói kultúra.⁹¹ Habár a különbözőségek az egyes államok között vitathatatlanok, mint ahogyan azt jelen esszémmel magam is bemutatni kívántam, meg kell azonban jegyezni, hogy a bírói függetlenség valamennyi államban központi kérdésként merül fel, és emellett egyre nagyobb hangsúlyt fektetnek a bírói pártatlanságát és beszámoltathatóságát biztosító eszközrendszer kiépítésére.⁹² A bírói függetlenség tehát a jogállamiság egyik leglényegesebb alapvetése, ezen belül is a jogbiztonság alapvető feltétele, hiszen a bírák csak akkor képesek kiszámítható ítéleteket hozni, ha döntésükben kizárólag a törvényeknek és saját lelkiismeretüknek rendelik alá magukat, nem engedve a társadalmi, gazdasági és politikai nyomásnak, valamint saját felfogásbeli hovatartozásuknak.⁹³ Dolgozatomat Trócsányi László igazságügy miniszter mondatával zárnam: „A bírói függetlenség a demokrácia állócsillaga.”

---

⁸⁹ BADÓ 2013, 76-84. p.

⁹⁰ POKOL 2017/2,

⁹¹ BADÓ 2013, 19-20. p.

⁹² FLECK 2002,

⁹³ BÁRD 2002,